

Sytuacja pod koniec i bezpośrednio po II wojnie św.: BWT, IMF, IBRD, GATT

Sytuacja powojenna zaczęła kształtować się jeszcze w trakcie nasilonych działań wojennych. Jednym z najważniejszych elementów przyszłej gospodarki światowej było porozumienie z Breton Woods (1944). Zakładało ono usztywnienie polityki monetarnej tak, aby fluktuacje kursów walutowych nie przekraczały założonych granic. Takie podejście było wynikiem analizy przyczyn II wojny światowej – jedną z nich były zaburzenia polityki pieniężnej prowadzące do Wielkiego Kryzysu. Z Traktatem BW wiązało się także utworzenie IMF (Międzynarodowego Funduszu Walutowego), organizacji konsultującej politykę gospodarczą, udzielającej kredytów rządów i dążącej do rekonstrukcji gospodarki Europy w duchu neoliberalnym. Porozumienie BW stało się także fundamentem utworzenia IBRD (Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju), który w znacznej mierze koordynował i finansował odbudowę gospodarki europejskiej.

Drugim czynnikiem istotnym z punktu widzenia europejskiej ekonomii był amerykański program Lend-Lease (1941-45), umożliwiający transfer dóbr do krajów alianckich na preferencyjnych warunkach (Anglia płaciła 10% wartości towaru). Program ten zakończono w 1945. USA zaoferowały największemu beneficjentowi – Anglii – korzystną pożyczkę (tzw. angloamerykańska linia kredytowa). Wynosiła ona ponad 1 mld funtów wg cen z 1945 roku, płatne przez 50 lat przy stopie 2% (ostatnia transza została zapłacona w 2006). Brak zniszczeń w gospodarce USA i zachowany przez nie potencjał doprowadziły do tego, że stały się one hegemonem gospodarczym świata (nadwyżka eksportowa na koniec 1947r. osiągnęła 12,5mld\$).

W 1948 podpisano porozumienie w sprawie cen i handlu międzynarodowego, czyli GATT. Zakładało ono konsekwentne znoszenie barier celnych, umacnianie wolnej konkurencji i równoprawnego traktowania, oraz upowszechnianie klauzuli największego uprzywilejowania. Początkowo GATT miał być tylko krokiem do utworzenia ITO (Międzynarodowej Organizacji Handlu), ale ostatecznie działał on aż do lat '90. Istotnym efektem działania porozumienia było przeciętne 10-krotne obniżenie stawek celnych.

Europa podzielona: Doktryna Trumana, Plan Marshalla, UNRRA, Plan Mołotowa

W obliczu powojennego rozpadu Europy na dwa bloki, USA ogłosiły tzw. doktrynę Trumana, polegającą na powstrzymaniu postępu radzieckiej strefy wpływów. Jedną z konsekwencji takiego porzucenia polityki izolacjonizmu był Plan Marshalla. U jego podstaw było stwierdzenie, że Europa jest istotnym czynnikiem stabilności światowej, a zniszczenia powojenne mogą prowadzić do biedy, ułatwiającej ekspansję komunizmu. USA zamierzały finansować (w postaci towarowej) kraje demokratyczno-liberalne. W wyniku programu, gospodarka Europy Zachodniej (kraje powstającego bloku socjalistycznego odrzuciły koncepcję) została zasilona kwotą prawie 13 mld dolarów (1949-51). Warto też zauważyć, że Plan Marshalla pobudzał także produkcję w USA, ułatwiając przestawienie przemysłu na tory pokojowe. Obok planu funkcjonowała też UNRRA – organizacja ONZ ds. pomocy zniszczonym krajom.

Po drugiej stronie powstającej Żelaznej Kurtyny powstał konkurencyjny Plan Mołotowa, który doprowadził do utworzenia porozumienia gospodarczego państw socjalistycznych – RWPG.

Lata pięćdziesiąte – koniunktura i wyścig gospodarczy

Lata pięćdziesiąte stały pod znakiem znacznego wzrostu handlu międzynarodowego, głównie dzięki jednoczesnej odbudowie infrastruktury i kanałów wymiany handlowej oraz ustabilizowaniu popytu. Na początku tego okresu wykształciły się w Europie dwa wielkie gospodarcze organizmy międzynarodowe: EWWiS i RWPG (warto też dodać o układach politycznych: NATO i Pakcie Warszawskim).

EWWiS (Europejska Wspólnota Węgla i Stali) powstała w 1951 roku (Traktat Paryski) wyniku koncepcji Schumanna, mającej z jednej strony stworzyć nowy europejski rynek surowców strategicznych, a z drugiej zapewnić kontrolę nad ich przepływem (co miało zabezpieczyć przed możliwą eskalacją zbrojeń i konfliktem z Niemcami). 4 lata później podpisano także Traktat Messyński, powołujący Euratom. W 1957 na mocy Traktatu Rzymskiego powołano EWG (Europejską Wspólnotę Gospodarczą). Przewidywała ona m.in. prowadzenie wspólnej polityki mającej na celu wspieranie harmonijnego rozwoju wszystkich dziedzin gospodarki, trwałego i zrównoważonego wzrostu gospodarczego, szybkiego wzrostu stopy życiowej i zacieśnianie związków pomiędzy państwami członkowskimi

W tym samym czasie rozwijało się RWPG, odnosząc jednak znacznie mniej sukcesów. Po wschodniej stronie Europy znaczącym problemem organizacyjnym był brak waluty wymienialnej (transakcje w obrębie RWPG rozliczane były w rublu transferowym – od 1964).

Lata sześćdziesiąte – wyhamowanie i kryzys

Lata '60 stały pod znakiem wyhamowania koniunktury. Aby ożywić słabnącą gospodarkę, chwytało się różnych narzędzi. Niemiecki rząd Erharda próbował dokonać reform gospodarczych, ale wywołał jedynie falę strajków. Podobnie działo się w Anglii. Nawiasem mówiąc warto także zwrócić na tzw. Traktat Elizejski – układ pojednania pomiędzy Francją i Niemcami – który stanowił platformę dla pełnej gospodarczej integracji Europy Zachodniej.

W 1960 Austria, Dania, Wielka Brytania, Norwegia, Portugalia i Szwecja zawarły porozumienie o wolnym handlu – EFTA (European Free Trade Association) – jednak praktyczny ciężar regulacji rynku przechodził stopniowo w stronę EWG. Organizacja ta w 1962 r. przeprowadziła reorganizację rynków rolnych, wprowadzając tzw. Wspólną Politykę Rolną

Obejmowała ona m.in. rynki wieprzowiny, mleka i produktów mleczarskich, wołowiny, cukru, nieprzetworzonych owoców i warzyw, roślin oleistych i wina. Stworzono też Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej. Odnosiła ona duże sukcesy, ale z czasem doprowadziła do konfliktów (zwłaszcza na linii Anglia-Niemcy-Francja) oraz okresów nadprodukcji i spadku cen. Próbą reakcji na ten stan był Plan Mansholta (1969), mający na celu koncentrację produkcji rolnej i ograniczenie zatrudnienia w tym sektorze.

W 1968 r. na obszarze EWG zniesiono cła w obrocie między państwami członkowskimi oraz wprowadzono wspólną taryfę celną w stosunku do państw trzecich. Inne narzędzia polityki handlowej (środki polityki eksportowej, ochrona przed dumpingiem oraz nadmiernym subsydiowaniem itd.) ujednolicono w ciągu następnych 2 lat. W 1973 do EWG przystąpiły nowe kraje: Wielka Brytania, Irlandia i Dania.

Pod koniec lat 60-tych nastąpiło też załamanie systemu Breton-Woods, głównie na skutek polityki globalnej takich jak Nixon Shock (inflacja „wietnamska” w USA), czy wojna kambodżańska. Warto zauważyć, że w tym czasie po raz pierwszy w XX w. zanotowały deficyt handlowy, a pokrycie dolara w zlocie spadło o 50%.

W tym okresie stosunkowo dobrze rozwijało się RWPG, głównie dzięki zacieśnianiu polityki wzajemnej i wprowadzeniu rubla transferowego.

Lata siedemdziesiąte: Koniec marzeń o taniej ropy

W 1973 doszło do kolejnej eskalacji kryzysu politycznego na Bliskim Wschodzie. Wybuchła wojna Jom Kippur. Mimo początkowych sukcesów siły egipsko-syryjskie poniosły klęskę. W ramach reperkusji państwa stowarzyszone w OPEC dokonały drastycznych obniżek podaży ropy i gazu. Było to tym groźniejsze dla gospodarki Zachodu, że niedawna ciężka zima spowodowała znaczne uszczuplenie poziomu rezerw. Ceny ropy skoczyły kilkukrotnie, doprowadzając do łańcuchowej reakcji w gospodarce (wzrost cen i ograniczenie konsumpcji). Ekonomia światowa nie zdążyła jeszcze przystosować się do nowej sytuacji, gdy wybuchł drugi kryzys – związany z rewolucją islamską w Iranie. W ciągu dekady ceny ropy wzrosły 15-krotnie(!).

Gospodarka europejska przeżywała podobny kryzys jak cały świat. Jedną z postulowanych metod reakcji było dalsze uwalnianie rynku wewnętrznego. Służyło temu wprowadzenie EMS (Europejskiego Systemu Monetarnego), który zakładał m.in. wprowadzenie wirtualnej jednostki monetarnej – ECU.

Po wschodniej stronie bariery dochodziło do kolejnego kryzysu, który szybko ze sfery ekonomicznej przenosił się w wymiar polityczny. W 1968 roku doszło do interwencji w Czechosłowacji. W latach 70-tych wstrząsy przetoczyły się przez Polskę i Węgry.

Lata osiemdziesiąte: europskeroza i zmierzch bloku wschodniego

W latach '80 doszło do gwałtownych zmian gospodarczych, będących wynikiem reakcji na postępującą eurosclerozę – termin ten odnosi się do stagflacji powszechnie występującej w Europie Zachodniej. Stagflacja ta była wynikiem zarówno silnego odreagowania kryzysu naftowego, jak i upadkiem modelu neokeynesowskiego. W Anglii rozpoczęły się reformy w neoliberalnym duchu thatcheryzmu. Niemcy nie potrafiły się na to zdobyć – trwająca koalicja socjalno-liberalna koncentrowała się na gaszeniu poszczególnych ognisk niepokoju. Z drugiej strony nastąpiło kolejne rozszerzenie EWG – dołączyły Grecja (1982), Hiszpania i Portugalia (1986). Integracja postępowała także „wgląb” – w 1986 podpisano Jednolity Akt Europejski, formalnie ustanawiający Wspólny Rynek Europejski, stanowiąc jednocześnie podstawę prawną dla funkcjonowania Rady Europejskiej i Europejskiej Współpracy Politycznej. Warto dodać, że uwaga opinii publicznej przenosiła się na wymiar polityczny – w Polsce trwał stan wojenny, spekulowano o możliwości interwencji rosyjskiej.

Pod koniec lat '80 doszło do dezintegracji i upadku struktur bloku socjalistycznego.